

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมทางสังคมของชุมชน ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้เป็นแนวทางวางกรอบความคิดเพื่อช่วยให้สามารถวิเคราะห์และอภิปรายปรากฏการณ์เกี่ยวกับความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมทางสังคมของ ชุมชน ซึ่งแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

1. แนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน
2. แนวความคิดการควบคุมทางสังคม
3. แนวความคิดการถ่ายทอดความเชื่อ
4. แนวความคิดความสัมพันธ์ทางสังคม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดวัฒนธรรมชุมชน

มนุษย์ได้อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน มีความสัมพันธ์กัน และสร้างวัฒนธรรมร่วมกันเพื่อยึดถือปฏิบัติ วัฒนธรรมจึงเป็นพฤติกรรมทางสังคมทุกประเภท ทุกแขนง เทคโนโลยีและเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ใช้ในชีวิตรประจำวัน ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม ความคิด ความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม รวมทั้งภาษาที่ใช้ติดต่อกัน เป็นต้น

วัฒนธรรมต่าง ๆ ได้เชื่อมโยงถึงกัน เป็นแบบฉบับการดำเนินชีวิตของชุมชนที่ได้สั่งสมกันมาเป็นมรดกทางสังคมโดยมีการรักษาไว้ และถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งโดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยการอบรมสั่งสอนจากบุคคลในครอบครัวและผู้รู้ ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถเข้าใจได้ว่าตนควรมีพฤติกรรมเช่นไรในสถานการณ์ต่าง ๆ พฤติกรรมเช่นไรจึงจะเป็นที่ยอมรับของสังคม

คำว่า "วัฒนธรรม" ได้มีผู้กล่าวถึงไว้หลายท่านด้วยกัน เช่น

วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ จิตใจ สังคมและวัตถุ มีการสั่งสมและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่

สังคมหนึ่งจนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดผลิตรกรรมและผลิตผลทั้งที่เป็น
รูปธรรมและนามธรรม อันควรแก่การวิจัย อนุรักษ์ พัฒนา ถ่ายทอด ส่งเสริม แลกเปลี่ยน
และเสริมสร้างอัตลักษณ์หรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งนี้เพื่อสร้างดุลยภาพระหว่าง
มนุษย์ สังคมและธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีสันติสุข สันติภาพ
และอิสรภาพอันเป็นพื้นฐานแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ (สำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536, หน้า 10)

วัฒนธรรม เป็นแบบอย่างที่รวมตัวกันขึ้นเป็นรูปลักษณะ ซึ่งถือเป็นแบบธรรมเนียมที่
ปรากฏออกมาในลักษณะของศิลปะและสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งตรงติดต่อกับ
ประเพณีนิยมของกลุ่มมนุษย์ (Redfield อ้างใน ประยงค์ สุวรรณบุพผา, 2537, หน้า 178)

วัฒนธรรม ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ กฎหมาย ศีลธรรม ประเพณี
รวมทั้งความสามารถและนิสัยที่พึงปรารถนาของมนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคม (Tylor
อ้างใน บุญเดิม พันรอบ, 2528, หน้า 42)

วัฒนธรรม หมายถึง พฤติกรรมทางสังคมทุกประเภท ศิลปะทุกประเภท
เทคโนโลยีและเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ขนบธรรมเนียม ประเพณี
พิธีกรรม ความคิด ความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม รวมทั้งภาษาที่ใช้ติดต่อสื่อสารระหว่างกัน (สุวิไล
เปรมศรีรัตน์, ภูมิปัญญา ภาษา และวัฒนธรรม)

ในทางทฤษฎีวัฒนธรรม มารีโนวสกี (Malinowski อ้างใน บุญเดิม พันรอบ,
หน้า 58) ได้พูดถึงวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมต้องเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความ
ต้องการของมนุษย์ โดยเฉพาะทำหน้าที่การศึกษาหรือจัดความขัดแย้งภายในกลุ่มของ
ตนเองอันนำไปสู่ความสุข

ดังนั้น วัฒนธรรมจึงหมายถึง สิ่งที่ชุมชนยึดถือ ประพฤติปฏิบัติ สืบต่อกันมาเป็น
ระยะเวลาอันยาวนาน ปรากฏออกมาในรูปของเครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ขนบธรรมเนียม
ประเพณี วัฒนธรรมทางความคิด ความเชื่อ ศรัทธา ภาษา และ ค่านิยมต่าง ๆ โดยวัฒนธรรม
เหล่านี้ต้องตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนเพื่อนำไปสู่ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และ
สันติสุขของชุมชน และวัฒนธรรมควรประกอบไปด้วย กลุ่มคน ความเชื่อ และความรู้ หรือ
ผลิตผลการเรียนรู้ สิ่งที่จะถูกพิจารณาว่าเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมควรมี 3 ส่วน
ด้วยกัน คือ จะต้องเป็นสิ่งที่มียู่ร่วมกันในกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง มีการเรียนรู้และเกิดผลิตผล

ของการเรียนรู้ขึ้น หรือ ปรากฏรูปแบบที่ชัดเจนขึ้นว่า เป็นวัฒนธรรมประเภทใด วัฒนธรรมทางวัตถุ หรือวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น อุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ เครื่องจักรกล ศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี กฎหมาย ศิลป ภาษา พิธีกรรม ความเชื่อ ฯลฯ การมีความเชื่อ เป็นองค์ประกอบจะยังให้วัฒนธรรมดำรงอยู่ได้ ทำให้วัฒนธรรมถูกถ่ายทอดไปยังคนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ ไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม

และตามแนวคิดระบบวัฒนธรรมของพาร์สัน พบว่า วัฒนธรรมจะถูกมองว่าเป็นแบบแผน ระบบที่มีการจัดระเบียบของสัญลักษณ์ที่เป็นแนวทางด้านวัฒนธรรมแก่ผู้กระทำ และกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบบุคลิกภาพและแบบแผนที่ยอมรับของสังคม วัฒนธรรมสามารถที่จะเคลื่อนย้ายจากระบบหนึ่งไปสู่อีกระบบหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบสังคมและการศึกษา (สุเทพ สุนทรนาถสืข, 2540, หน้า 103-104) ในกระบวนการเคลื่อนย้ายวัฒนธรรมดังกล่าว ความเชื่อซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของมนุษย์อย่างใกล้ชิดระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2533, หน้า 45-47) ได้จำแนกระบบความสัมพันธ์ออกเป็น 3 มิติ คือ

มิติที่หนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์กันระหว่างเพื่อนบ้าน หรือระบบเครือญาติเดียวกันการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเรียนรู้ซึ่งกันและกันในระดับนี้เป็นการสร้างความสัมพันธ์กันภายในหน่วยย่อยของชุมชน และจะมีความคุ้นเคย และกระชับแน่นแฟ้นกันมากในหมู่เครือญาติเดียวกัน

มิติที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิตของตนเองและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม อาทิ เครื่องมือในการทำเกษตร หรือการพึ่งพาธรรมชาติเกี่ยวกับปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น

มิติที่สาม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นการสร้างสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีคุณและโทษกับมนุษย์เพราะว่ามีความปรารถนาที่จะได้รับความปลอดภัยและมีความหวังว่า อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะช่วยได้

วัฒนธรรมทางความเชื่อที่มนุษย์จำเป็นจึงเป็นตัวกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณี และเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมด้วย ทั้งนี้เพราะความเชื่อมีลักษณะที่เป็น

ศีลธรรม มีบทบาทต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมได้ ขณะเดียวกันการยอมรับความเชื่อเป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติทั้งที่เป็นผลดี ผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสังคมนั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเกรงกลัว (ธวัช ปุณโณทก, 2536, หน้า 350-351) นอกจากนี้ความเชื่อยังเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ทุกรูปทุกวัย และทุกแห่งต่างสัมพันธ์กับความเชื่อทั้งนั้น การทำอะไรย่อมมีความเชื่อปะปนอยู่ด้วยเสมอ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความมั่นใจและกำลังใจขึ้น ถ้าหากขาดสิ่งเหล่านี้เสียแล้ว ก็ไม่อาจทำอะไรให้บรรลุเป้าหมายที่ดีได้ มนุษย์จึงพยายามควบคุมสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง แต่หากตรงกันข้ามมนุษย์ไม่สามารถที่จะควบคุมอำนาจนอกเหนือธรรมชาติได้ มนุษย์จะแสดงพฤติกรรมอีกแนวหนึ่ง คือ การกราบไหว้ เคารพ เชื่อถือ หรืออ่อนน้อมให้ช่วยคุ้มครอง

ความสำคัญของความเชื่อก็คือ เป็นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่าง ๆ ทั้งดีและร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลาน โดยการให้นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือศาสนา เช่น ศาสนาพระภูมิ เจ้าที่ ผีปู่ย่า และความเชื่อเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม มีการระบุถึงความดี ความชั่ว ไว้ประกอบเป็นการปลูกให้ลึกลงไปในสำนึกและวิญญาณของแต่ละคนจนไม่สามารถถอยถอยได้ และเมื่อความเชื่อมีเต็มที่แล้วบุคคลก็จะทำให้สิ่งที่ตนต้องการมากขึ้นกว่าเดิม ความเชื่อจึงนับว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความมั่นใจ เกิดพลัง การสร้างสรรค์ ความสามัคคี ตลอดจนเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา

เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ ได้แบ่งความเชื่อออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ (เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ อ้างใน ประยงค์ ลิมตระกูล และคณะ, 2536) ไว้ดังนี้

1. ความเชื่อทั่ว ๆ ไป หรือความเชื่อธรรมดา (Belief) สามารถแบ่งย่อยได้ดังนี้

1.1 ความเชื่อ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ได้จากการที่มนุษย์ในสมัยโบราณต้องอาศัยธรรมชาติเป็นอยู่เมื่อฝนตก พายุร้อง ก็กลัว หรือเกิดฟ้าผ่าจนได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษ หรือน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้งก็ว่าพระเจ้าลงโทษ จึงทำพิธีกราบไหว้ อ่อนน้อม มิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น

1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ มนุษย์ต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอด การเพาะปลูกต่าง ๆ จะได้ผลดี จึงมีข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามยืม

เวลาปลูกข้าวโพดจะทำให้ฝักข้าวโพดมีเมล็ดที่ห่าง เวลาต้นไม่มีดอกช่อ ห้ามน้ำจะทำให้ผลเน่า ฯลฯ

1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีแต่ละภูมิภาคมีประเพณี และความเชื่อแต่ละท้องถิ่นจะมีการประกอบพิธี ตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วย เช่น ประเพณีชิงเปรต ในภาคใต้ ประเพณีทำบุญคูณลาน ในภาคอีสาน ประเพณีสงกรานต์ในภาคเหนือ เป็นต้น

1.4 ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ด มนุษย์เชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดี เมื่อได้แก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่า อายุเท่านั้นเท่านั้นจะถึงชาติ ก็ทำพิธีสืบทอดอายุ เป็นต้น

1.5 ความเชื่อเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ชาติ ภพ เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้วว่า ถ้าทำไม่ดีจะตกนรก ถูกยมบาลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดในชาติหน้าต่อไป

2. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Superstition) เป็นความเชื่อที่ฟังทางดี ที่ให้คุณและทางร้ายที่ให้โทษ ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว แบ่งได้ดังนี้

2.1 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยจะมีอำนาจลึกลับมากจะทำให้เป็นไปต่างๆ นานา เช่น เรื่องการเข้าทรง การแค้น การเคียดแค้น การกลัว สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้กำลังใจเข้มแข็งสามารถเผชิญและต่อสู้ปัญหา หรือภัยอันตรายที่จะมาถึงได้หรือก็จะหายได้โดยไม่ต้องกินยา

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์ (2539, หน้า 117) ได้เสนอว่า พลังทางธรรมชาติแสดงออกในความเชื่อ และการนับถือผีบรรพบุรุษเป็นผู้คุ้มครองหมู่บ้านจากภัยต่าง ๆ หรือหลังจากที่ผีร้ายที่มาจากนอกหมู่บ้าน ผีประจำท้องที่หรือผีเจ้าถิ่น มีอำนาจและมีอิทธิพลต่อความอุดมสมบูรณ์และความอยู่ดีกินดีของผู้อยู่อาศัยในท้องที่ ความเชื่อในผีบรรพบุรุษ และผีเจ้าถิ่นนี้ รวมกันเป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นความเป็นชุมชนของชาวบ้านเดียวกัน ทั้งในมิติของการมาจากถิ่นเดียวกันและในมิติของความเป็นชุมชนที่มีประวัติสืบสายจากปัจจุบันกลับไปอดีต

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมชุมชน เป็นสิ่งที่ชุมชนสร้าง กำหนดขึ้น มีการยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนเพื่อนำชุมชนไปสู่ความเป็นระเบียบเรียบร้อย

และสงบสุข โดยมีองค์ประกอบทางวัฒนธรรม อันได้แก่ กลุ่มคน การเรียนรู้ และ ผลิตรายการ
เรียนรู้ และความเชื่อ

แนวความคิดการควบคุมทางสังคม

การควบคุมเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนในการสั่งสอน อบรม ชักจูง หรือ
บังคับให้บุคคลปฏิบัติตามประเพณี และคุณค่าของชีวิตของกลุ่มคนหรือสังคม ซึ่งทุกสังคม
จำเป็นจะต้องมีการควบคุมทางสังคมเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และการมีความเป็น
ระเบียบเรียบร้อยจะเกิดขึ้นได้ก็โดยที่สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามข้อบังคับของสังคม ซึ่งหาก
ทุกคนปฏิบัติหน้าที่หรือบทบาทของตนตามสถานภาพแล้ว ความเป็นระเบียบในสังคมย่อมจะ
เกิดขึ้น และในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าการควบคุมทางสังคมนั้น เป็นกระบวนการทั้งปวงที่
ทำให้กลุ่มชน หรือ สังคมยอมรับและปฏิบัติตาม ตามความคาดหวังในสถานภาพของ
สมาชิกในสังคมซึ่ง พัทยา สายหู (2538, หน้า 134) อธิบายว่า ระเบียบของสังคมเป็นสิ่งที่
มนุษย์สร้างกันขึ้นมานอกเหนือสภาพธรรมชาติและมักจะฝืนกับความพอใจในธรรมชาติของ
ตัวบุคคลตามปกติ เพราะระเบียบของสังคมนั้น หวังผลให้เกิดแก่ส่วนรวมที่ต้องอยู่ร่วมกัน
ก่อนที่จะตามใจความต้องการประโยชน์ส่วนตัวของบุคคล

สมนึก ชัชวาลย์ (2531, หน้า 9) ให้ความหมายการควบคุมทางสังคมว่า เป็นวิธีการ
ทางสังคมที่ทำให้บุคคลต้องประพฤติตามกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานของสังคมเพื่อความเป็น
ระเบียบเรียบร้อยในสังคม

สมศักดิ์ วชิรพันธ์ (2537) กล่าวว่า การควบคุมทางสังคมเป็นกระบวนการที่ทำให้
บุคคลในสังคมประพฤติ ปฏิบัติตามที่สังคมได้คาดหวังไว้หรือควบคุมความประพฤติของ
สมาชิกให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมหรือเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เพื่อ
ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2523, หน้า 163) ให้ความหมายการควบคุมทางสังคม
คือ กลไกทางสังคมใด ๆ ที่ทำให้บุคคลต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมหรือส่วนหนึ่งของ
สังคมอันเป็นการบังคับคนให้อยู่ในเส้นการควบคุมสังคมของสถาบัน

ลักษณะของการควบคุมทางสังคม แบ่งออกเป็น 2 ประการ

1. การควบคุมแบบเป็นทางการ (Formal control)

1.1 กฎหมาย (Laws)

กฎหมายมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสังคมที่มีความซับซ้อน เพิ่งมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ย่อมเป็นการยากที่จะจัดการกับปัญหาหากยังใช้กฎจารีตอยู่ กฎหมายสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงให้กับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้เร็วกว่า และสามารถบังคับใช้กับทุกคนในสังคมโดยไม่มีข้อยกเว้น มีลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน สามารถควบคุมพฤติกรรมของคน ให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้

1.2 ข้อห้าม (Taboos)

การควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ที่ไม่เป็นทางการเป็นสิ่งที่คนในสังคมยึดถือ ไม่ปฏิบัติสิ่งใดที่เป็นการละเมิดอย่างเด็ดขาด โดยมีระบบคุณค่าทางศาสนา วัฒนธรรม จารีตประเพณีฯ ทำหน้าที่เป็นข้อห้ามในสังคม

2. การควบคุมแบบไม่เป็นทางการ (Informal control)

2.1 วิถีชาวบ้าน

วิถีชาวบ้าน คือ บรรทัดฐานทางสังคมที่มีการยึดถือเป็นนิสัยประจำ ไม่มีการบังคับให้ปฏิบัติตาม ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจและความยินยอมในการปฏิบัติ แม้วิถีชาวบ้านจะเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่มีความสำคัญน้อย แต่มีประโยชน์มากสำหรับการอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก

2.2 วินัยจรรยา (Mores) หรือกฎศีลธรรม, จารีต

โดยทั่วๆ ไปเมื่อมีการฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตาม มักจะได้รับการถูกนิโทษ วินัยจรรยาจึงเป็นกฎที่สำคัญต่อสวัสดิภาพของสังคม สังคมมีการบังคับให้ปฏิบัติและจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น หากฝ่าฝืนวินัย จรรยาเป็นเรื่องของความผิดถูก ห้ามมิให้กระทำบางอย่างที่คนในสังคมไม่เห็นด้วย ซึ่งกฎวินัยจรรยานี้ในแต่ละแห่งย่อมมีความแตกต่างกัน เพราะมีคุณค่า (Value) ที่ยึดถือแตกต่างกัน จึงเป็นเรื่องของแต่ละสังคมนิยมปฏิบัติตามความเหมาะสมกับสภาพสังคมนั้น

2.3 สิทธาณุมติ (Sanction)

สิทธิาณุมติ เป็นส่วนหนึ่งของบรรทัดฐานของสังคม ที่เป็นการจูงใจให้คนปฏิบัติตามบรรทัดฐานนั้นเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบอย่างแท้จริง ซึ่งแต่ละสังคมจะมีวิธีการต่าง ๆ ในการจูงใจสมาชิกให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ คือ มีทั้งการให้รางวัลเมื่อทำดี และลงโทษเมื่อฝ่าฝืน ไม่ทำตาม การลงโทษจะมีตั้งแต่การดูถูกดูแคลนไปจนถึงขั้นประหารชีวิต

ผู้ทำผิดวิถีชาวบ้าน รัฐจะไม่เข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นหน้าที่ของปัจเจกชนเป็นการลงโทษอย่างไม่เป็นทางการ ผู้ทำผิดจะถูกตราหน้าว่าเป็นคนเลว โทษไม่รุนแรงถ้าทำดีก็จะได้รับผลตอบแทน เช่น ได้รับคำชมเชย การต้อนรับ หรือการยอมรับสมาคม

ผู้ทำผิดจารีต ถือว่าทำผิดศีลธรรมอันเป็นเรื่องใหญ่ โทษจะรุนแรง อดีตจะถูกลงโทษโดยคนจำนวนมาก เช่น ถูกประชาทัณฑ์ ไล่ออกจากชุมชน สำหรับสังคมที่มีกฎหมายใช้ อาจได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามและผู้ที่ทำผิดกฎหมาย ก็จะได้รับผลตามที่กฎหมายระบุไว้ โทษรุนแรงตามกำหนด

2.4 บรรทัดฐานประเภทอื่นๆ ได้แก่ สมัยนิยม ความนิยมชั่วคราว ความคลั่งไคล้ พิธีการ พิธีกรรม งานพิธีและมารยาทสังคม

สมัยนิยม ความนิยมชั่วคราว (Fad) และความคลั่งไคล้ (Craze) เป็นพฤติกรรม ที่แพร่กระจายอย่างรวดเร็ว สมัยนิยมมักเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่เกี่ยวกับรูปแบบของเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ทรงผม ขนาดและรูปร่างของรถยนต์และสิ่งอื่น ๆ รูปแบบหนึ่งจะหมดความนิยมเสื่อมไป แต่มานิยมอีกรูปแบบหนึ่งเป็นวงจรไปเรื่อย ๆ แต่ความนิยมชั่วคราวไม่ใช่กระบวนการต่อเนื่องมีลักษณะมาเร็วไปเร็ว เช่น รูปแบบการแต่งกายบางอย่าง ภาษาแสลง กิริยามารยาท เป็นต้น ส่วนความคลั่งไคล้จะมีความรู้สึกมาเกี่ยวข้อง มักเป็นเรื่องไร้สาระ เช่น การคลั่งไคล้ดาราวาทยพนตร์ นักร้อง เป็นต้น

บรรทัดฐานประเภทที่เรียกว่า งานพิธี พิธีการ และพิธีกรรม มีลักษณะที่คล้ายกัน คือทำให้คนรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกันและสนับสนุนความกลมเกลียวสามัคคี ในกลุ่มงานพิธีมักเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมของชีวิต เช่น การเกิด การแต่งงาน การตาย รวมทั้งพิธีที่เกี่ยวข้อง เช่น การเข้ารับตำแหน่งที่สำคัญ การครบรอบอายุ เป็นต้น ส่วนคำว่า พิธีการ (Rites) และพิธีกรรม (Rituals) มีลักษณะเหมือนงานพิธีแต่พิธีกรรมมักเป็นความลับไม่เปิดเผยต่อ

ชุมชนหรือสาธารณะทั้งหมด เช่น พิธีรับน้องใหม่ ส่วนพิธีการนั้นมีลักษณะที่ทำซ้ำ ทำบ่อย เช่น พิธีทางศาสนา หรือวันศักดิ์สิทธิ์ เช่น วันพระ วันออกพรรษา วันเข้าพรรษา เป็นต้น

บรรทัดฐานประเพณีมารยาททางสังคม (Etiquette) คือ การทำตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะ เช่น การส่ง ส.ค.ส. ให้กัน เป็นต้น

ดาร์จ ฐานดี (2520, หน้า 218) ได้ทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ ศาสนาและการควบคุมทางสังคมพบว่าลัทธิ ประเพณี ความเชื่อมีอิทธิพลต่อวิถีทางการดำเนินชีวิต เป็นเสมือนกฎเกณฑ์การควบคุมทางสังคมเพื่อป้องกันมิให้มีการประพฤติตนออกนอกกลุ่มนอกทาง หากมีเหตุผลให้พฤติกรรมของบุคคลเป็นไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ของกลุ่มสังคมแล้ว สังคมก็จะมีวิธีการในการจัดการกับสิ่งที่เกิดขึ้น ดังที่ Hirschi (อ้างใน สมนึก ชัชวาลย์, 2529, หน้า 6) ได้กล่าวถึงการควบคุมทางสังคมและการมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนอันเป็นการกระทำผิดหรือละเมิดต่อกฎของสังคมว่า พื้นฐานของมนุษย์ไม่ชอบกระทำตามบรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ เว้นแต่จะมีสิ่งใดมายับยั้ง ความผูกพันที่มีต่อสังคม ความผูกพันที่มีต่อสถาบันเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการควบคุมหรือระงับยับยั้งมิให้บุคคลกระทำผิดหรือแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบน

เป็นการย้ำว่าการที่บุคคลปฏิบัติตามบรรทัดฐาน กฎเกณฑ์ระเบียบของสังคม เป็นเพราะว่ามีความผูกพันกับสังคม ในทางตรงข้ามเมื่อความผูกพันของบุคคลที่มีต่อสังคมหรือต่อแบบแผนบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับหมดลงหรืออ่อนลง บุคคลก็มีอิสระในการที่จะกระทำผิดได้มากขึ้น

จากแนวคิดของ Hirschi ที่กล่าวมา Liska และ Reed (อ้างในสมนึก ชัชวาล, 2529, หน้า 7) ได้มีแนวคิดในทำนองที่สอดคล้องกับ Hirschi กล่าวคือ การควบคุมทางสังคมจะประสบผลสำเร็จอยู่ที่การมีทัศนคติในอันที่จะยอมรับยกย่องนับถือ กฎเกณฑ์บรรทัดฐานของสังคมเข้าไปไว้ในใจคน บุคคลมีความรู้สึกคิดถึงผลได้ผลเสียของการลงทุนในการกระทำการละเมิดการผิดต่อบรรทัดฐานกฎเกณฑ์ของสังคม

พาร์สัน (อ้างในสุเทพ สุนทรนาถสุข, 2540, หน้า 101) มีแนวคิดว่า กระบวนการสร้างการยอมรับและการเรียนรู้ระเบียบสังคมในวิถีทางวัฒนธรรมประเพณีและค่านิยมได้

ถูกถ่ายทอดโดยการทำให้กลายเป็น “ความสำนึก” ซึ่งก็หมายความว่าต้องทำให้เกิดความเชื่อ ค่านิยม มีวัฒนธรรมและเงื่อนไขอื่นๆ เพื่อนำไปสู่การยอมรับต่อกฎเกณฑ์ที่มีอยู่

จากแนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมทางสังคมที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การควบคุมทางสังคมจะเป็นการทำให้สมาชิกของกลุ่มของสังคม ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องที่วางไว้ แม้ว่า การควบคุมทางสังคมอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จมีการละเมิดบรรทัดฐานทางสังคมที่วางไว้ ซึ่งเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบน สังคมก็ย่อมมีวิธีการจัดการเพื่อช่วยสร้างและดำรงไว้ซึ่งกฎระเบียบที่ถูกต้องของสังคม

แนวความคิดการถ่ายทอดความเชื่อ

จันทรเพ็ญ อมรเลิศวิทย์ (2533, หน้า 25) ให้ความหมายของการถ่ายทอดว่าเป็นกระบวนการขัดเกลาที่ทำให้สมาชิกของสังคมเรียนรู้ค่านิยม บรรทัดฐาน ความรู้ ความเชื่อ และทักษะต่าง ๆ ทำให้การปฏิบัติตามบทบาทเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้

การถ่ายทอดทางด้านความเชื่อ เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลได้เรียนรู้ถึงคุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ ของสังคม เพื่อที่จะสามารถเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มีความเข้าใจในวัฒนธรรมของสังคมนั้น และในกระบวนการของการถ่ายทอดนี้เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต ไม่ว่าจะเป็นโดยการให้การอบรมทางตรงหรือทางอ้อม โดยมีผู้อาวุโส พ่อแม่ หรือผู้รู้ ตลอดจนวรรณกรรมต่าง ๆ ทำหน้าที่เป็นผู้ให้การถ่ายทอด เพื่อที่จะได้นำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดความเหมาะสมกับสถานะความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ประเพณี และการทำมาหากิน ซึ่งเมื่อยุคสมัยเกิดเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมเศรษฐกิจ ความเชื่อก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ในกระบวนการของการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง การศึกษาจะเป็นตัวทำหน้าที่กล่อมเกลาหรือถ่ายทอดคุณค่าทางสังคม (ชูเกียรติ ลิสุวรรณ, 2533) การเรียนรู้จะมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิตการเรียนรู้และการปฏิบัติเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้จะเป็นหนึ่งเดียวโดยมีองค์ประกอบที่สำคัญที่ช่วยในการถ่ายทอดและเรียนรู้ก็คือ “ภูมิปัญญา”

จารุวรรณ ธรรมวัตร (อ้างในสมศักดิ์ วชิรพันธ์, 2537, หน้า 17) กล่าวว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านมีการถ่ายทอดหลายรูปแบบตามเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมาย เช่น

การเล่านิทาน การสอนกระทำซึ่งจะใช้กับเด็ก แต่ในการถ่ายทอดให้ผู้ใหญ่จะใช้วิธีบอกเล่า พิธี
สู่ขวัญ พิธีทางพุทธศาสนา พิธีกรรมในช่วงหัวต่อชีวิต และการประกอบอาชีพ ซึ่งทุกวิธีแอบอิง
อยู่กับศรัทธาในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ศรัทธาในพุทธศาสนา ไม่นิยมขบวนการการเรียนรู้ที่ขาด
ศรัทธารองรับ

อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดความเชื่อเพื่อให้เกิดการเรียนรู้นั้น เมื่อเป็นระบบจะรวม
เรียกว่า การศึกษา ซึ่งในอดีตนั้นจะเป็นเครื่องมือในการสืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชน มิได้
ผูกขาดกับสถาบันใดสถาบันหนึ่ง แต่มีครอบครัวและวัดอันเป็นสถาบันความเชื่อทางศาสนา
มีบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะด้านในชุมชนช่วยกันสอนโดยผ่านการกระทำและพิธีกรรม
ต่าง ๆ (อ้างใน ตุลวัตร พานิชเจริญ, 2536, หน้า 8)

นักสังคมวิทยาหลายท่านได้มองว่าการถ่ายทอดเพื่อให้บุคคลเรียนรู้กฎระเบียบทาง
สังคมเป็นการควบคุมจากภายใน กล่าวคือ การอบรมสั่งสอนโดยเริ่มตั้งแต่วัยทารกให้เขาได้
รู้จักสิทธิเรียกร้องสิ่งที่จะควรได้รับและสิทธิที่จะได้รับการยอมรับจากสมาชิกกลุ่มเมื่อเขา
ปฏิบัติตาม และผู้ที่มีบทบาทในการดำเนินการให้การอบรมสั่งสอนก็คือ พ่อ แม่ หรือบุคคลใน
ครอบครัว ทั้งนี้เพราะว่าเขาต้องอาศัยพ่อแม่ในการมีชีวิตรอด สิ่งที่เขาต้องการจากพ่อแม่มิใช่
แต่เพียงการได้รับความสงสารและรางวัลทางอารมณ์ที่จำเป็น เช่น ความรัก ความเอ็นดู
แต่เขาต้องการอาหารและการได้รับการปกป้องให้พ้นจากอันตรายต่าง ๆ ด้วย เพราะว่า
ทารกโดยทั่ว ๆ ไปมีขีดทางเลือกที่จำกัด อันเนื่องมาจากปัจจัยทางชีวภาพและกายภาพที่
ต้องพึ่งผู้อื่น

การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวจะเกิดขึ้นตลอดเวลา กระบวนการถ่ายทอดจะใช้วิธี
สอน และปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน พ่อแม่ ปู่ย่าตายายหรือบุคคลในครอบครัวที่เป็นผู้ใหญ่ จะเป็น
ผู้ให้การถ่ายทอดแก่บุตรหลาน (ฐเกียรติ สีสวรรณ , 2535, หน้า ๗) และนอกเหนือจาก
ครอบครัวแล้วกลุ่มต่าง ๆ อันได้แก่ กลุ่มเพื่อนสนิท กลุ่มเครือญาติ ที่เป็นกลุ่มสังคมที่ใกล้ชิด
จะเป็นกลุ่มที่ให้การอบรมทางสังคมกับคนในกลุ่มตลอดชั่วชีวิต อันก่อให้เกิดความเป็นพวก
เดียวกันขึ้น (กรรณิการ์ สุขเกษม 2525, หน้า 107-108)

การถ่ายทอดความเชื่อ สุพัตรา สุภาพ กล่าวว่า มีตัวแทนอยู่ 6 กลุ่ม คือ (อ้างใน
 ตุลวัตร พานิชเจริญ, 2536 หน้า 10)

1. ครอบครัว จัดว่าเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมในการให้การอบรมบ่มนิสัย และ พัฒนาพฤติกรรมของเด็กเป็นอย่างดี ซึ่งการอบรมของครอบครัวทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ทางตรงก็เป็นการบอกสอนกันตรงๆ ว่าอะไรดีไม่ดีหรือควรไม่ควรส่วนการอบรมทางอ้อมเป็นการอบรมแบบไม่เป็นทางการ อาจเป็นการเลียนแบบหรือรับไปโดยไม่รู้สึกตัว
 2. กลุ่มเพื่อน เป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของวัยรุ่นเป็นอย่างยิ่ง เพราะเด็กในวัยนี้มีความต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนที่ตนเองเข้าร่วมอยู่ด้วย อาจมีการเลียนแบบท่าทางพฤติกรรมหรือเครื่องแต่งกายที่朋บอกว่าเป็นพวกเดียวกัน
 3. โรงเรียน เป็นเสมือนบ้านหลังที่สองของเด็ก และมีอิทธิพลอย่างมากในการพัฒนา บุคลิกภาพรองจากครอบครัว แต่ในปัจจุบันเด็กสมัยใหม่จะใช้เวลายาวนานในโรงเรียนในการเรียนรู้ความคิดและแนววิชาการต่างๆ เพื่อความก้าวหน้าของชีวิต และเนื่องจากเด็กต้องศึกษา เล่าเรียนหลายปีในแต่ละระดับ ทำให้เด็กได้รับคุณค่าและความรู้อย่างทั้งแบบรู้ตัวและไม่รู้ตัว
 4. กลุ่มอาชีพ ในสังคมมีกลุ่มอาชีพที่แตกต่างกันและแต่ละกลุ่มก็มีคุณลักษณะที่เฉพาะ แตกต่างกันไป การถ่ายทอดหรือการขัดเกลาจึงอาจจะยากกว่าเด็ก เพราะส่วนมากเป็นผู้ใหญ่ซึ่ง แต่ละคนมีความคิดเห็นเป็นแบบฉบับของตนเองอยู่ในใจ แล้ว
 5. ตัวแทนทางศาสนา เป็นตัวแทนทางศาสนาได้แก่ วัดวาอาราม พระภิกษุ ผู้สอนศาสนา ในบางสังคมอาจจะรวมถึงผู้อาวุโสที่เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ
 6. สื่อมวลชน มีหลายประเภท เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ เป็นต้น ซึ่งมีส่วนในการขัดเกลาทางสังคมแก่มนุษย์ในด้านต่างๆ ตั้งแต่ความคิด ความเชื่อแบบของความ ประพฤติ อิทธิพลของสื่อมวลชนนี้จะมีมากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าได้รับอบรมเลี้ยงดูให้มีเหตุผล เจตคติ ต่อสิ่งที่ตนได้รับแตกต่างกันไป ข่าวสารที่ได้รับจึงมีทั้งการยอมรับ และไม่ยอมรับหรือการวางเฉย ไม่ว่าจะมียปฏิกิริยาแบบใดก็ตาม อย่างน้อยก็เป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมของคนบางกลุ่มและต้องการความรู้ของบุคคลอีกส่วนหนึ่ง
- ตัวแทนที่กล่าวมาทั้งหมดมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลตามที่สังคมต้องการเพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไป และโดยสรุปแล้ว การถ่ายทอดความเชื่อ

เป็นกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่วิถีชีวิตทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยก
ระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต ความรู้ หรือภูมิปัญญาจะช่วยให้ความเชื่อดำรงอยู่ได้ เมื่อ
สถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนไป

จากแนวคิดอาจสรุปได้ว่า การถ่ายทอดความเชื่อเป็นกระบวนการทางการควบคุม
ทางสังคม ที่ทำหน้าที่ให้การเรียนรู้แก่สมาชิกในสังคมตั้งแต่ทารกจนตลอดชีวิต เพื่อให้สมาชิก
ได้เข้าใจถึงรากเหง้าที่มีอยู่ของตนและสังคมอันเป็นวัฒนธรรมที่มีอยู่ อันจะก่อให้เกิดการดำเนิน
ชีวิตของสมาชิกเป็นไปอย่างสันติสุข แม้จะถูกปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของการเปลี่ยนแปลง
ที่เกิดขึ้นก็ตาม

แนวความคิดความสัมพันธ์ทางสังคม

มนุษย์ได้อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนโดยความจำเป็น หลายประการด้วยกัน เช่น
ต้องพึ่งพากัน เป็นเครือญาติกัน มีความจำเป็นของการมีปัญหาร่วมกัน มีลักษณะร่วมทาง
ประเพณี ความเชื่อและศาสนาเดียวกัน ทำให้มนุษย์ต้องมีความสัมพันธ์กันและในความ
สัมพันธ์ของมนุษย์ ในสังคมนี้อย่าง บรรทัดฐานและสถานภาพจะเป็นตัวกำหนดให้มนุษย์ปฏิบัติ
ตนให้เหมาะสม หากมีการปฏิบัติไม่เหมาะสมหรือละทิ้งข้อปฏิบัตินั้น เช่น การที่ลูกหลาน
ประพฤติตัวไม่เหมาะสม ละทิ้งคำสั่งสอนพ่อแม่ หรือ ของบรรพบุรุษมักจะถูกประณามจาก
สังคมว่ามีพฤติกรรม "ชืด" และ เกิดผลร้ายต่อตนเองและสังคมคนรอบข้าง ขณะเดียวกันความ
สัมพันธ์ทางสังคมจะไม่ถูกกำหนดให้มีลักษณะตายตัว เพียงแต่เฉพาะเป็นความสัมพันธ์
ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่จะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติด้วย ดังที่
กาญจนา แก้วเทพ กล่าวถึงระบบ ความสัมพันธ์ 3 มิติ

ระบบความสัมพันธ์ 3 มิตินี้ ได้เน้นให้เห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ในแง่ความเชื่อ
ดั้งเดิม คุณค่าในศาสนามีการอยู่ร่วมกันอย่างผสมกลมกลืนของทั้ง 3 มิติ เกี่ยวข้องโยงใยกัน
ตลอดเป็นความสัมพันธ์กัน และส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน พาร์สันได้วิเคราะห์และอธิบายว่า
ระบบสังคมประกอบขึ้นด้วยปัจเจกบุคคลผู้ปฏิบัติหรือผู้กระทำจำนวนมากที่มีปฏิสัมพันธ์ มี
ความสัมพันธ์ ทางสังคมร่วมกันทั้งทางด้านกายภาพหรือสภาพแวดล้อม ซึ่งการสัมพันธ์กัน
เกิดจากการได้รับแรงจูงใจ (อ้างใน สุเทพ สุนทรเวช, หน้า 99) และในความสัมพันธ์กันใน
กลุ่มสมาชิกจำเป็นต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้อง มีมาตรฐานของพฤติกรรมซึ่งเรียกว่าบรรทัดฐาน

พฤติกรรมบรรทัดฐานจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้รับคำบอกเล่า ได้สังเกตและเรียนรู้พฤติกรรมที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานจะเป็นที่ยอมรับของกลุ่มสังคม ส่วนพฤติกรรมที่ขัดกับบรรทัดฐานผู้แสดงก็จะกลายเป็นแกล้งดำได้รับการลงโทษจากกลุ่ม (ชวอน พลตรี, 2530 หน้า 60)

โบ เซ แวง (อ้างใน มาซากิ โอชิยาม่า, 2538, หน้า 13) ได้เสนอถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมไว้ 4 ประการ คือ 1. ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความหลากหลาย อันเนื่องมาจากบทบาทที่มีอยู่ในสังคม หรือ ความสัมพันธ์เชิงซ้อน ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยบทบาทที่บุคคลมีได้มีเพียงบทบาทเดียวแต่มีหลายบทบาทที่จะต้องสวมใส่ในชีวิตประจำวันบทบาทแต่ละบทบาทจะมีบรรทัดฐานและความคาดหวังเป็นตัวชี้แนวทางพฤติกรรมที่จะปฏิบัติ 2. ความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน เพราะบุคคลไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ตามบทบาทที่คาดหวังในสังคม หรือตามบรรทัดฐานเท่านั้น แต่ความสัมพันธ์ยังขึ้นอยู่บนพื้นฐานการรับรู้และตัดสินใจในการ แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน 3. ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เท่าเทียมและไม่เท่าเทียมเทียมกัน ซึ่งหมายถึงผลประโยชน์จากกันและกันนั่นเอง ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนฐานการแลกเปลี่ยนหรือแข่งขัน 4. ความดีและระยะเวลาของความสัมพันธ์ ซึ่งเป็นปัจจัยที่นำไปสู่คุณภาพความสัมพันธ์ ในลักษณะที่เกิดความสัมพันธ์เชิงซ้อนและทำนองเดียวกัน ความถี่หรือความบ่อยครั้งของความสัมพันธ์ก็เป็นผลเนื่องมาจากความสัมพันธ์เชิงซ้อน ความผูกพันและความมี อิทธิพลต่อกันและกัน ในด้านพฤติกรรมนั้นจะขึ้นกับความถี่ของการพบปะสัมพันธ์กันและช่วงเวลาของความสัมพันธ์ด้วย ซึ่งบุคคลมีความสัมพันธ์กันเพียงใด ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะมีอิทธิพลกำหนดพฤติกรรมของกันมากขึ้นเท่านั้น

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2535, หน้า 157-160) กล่าวถึงความสัมพันธ์สังคมที่เป็นพื้นฐานของการรวมหมู่ทางสังคมไว้ 5 ประการคือ

1. อุดมการณ์อำนาจ จะเกี่ยวกับความคิดหลัก 4 ประการ คือ ความคิดเรื่องผี ปู่ย่า ฝั่งบ้าน ฝั่งบ้าน และฝั่งฝ่าย ซึ่งชาวบ้านจะสืบความสัมพันธ์กันผ่านการนับถือผี โดยถือว่าหน่วยการรวมหมู่พื้นฐานก็คือ กลุ่มที่นับถือผีปู่ย่าเดียวกัน การรวมหมู่ในระดับหมู่บ้านก็จะแสดงออกด้วยการนับถือผีฝั่งบ้าน การเคารพไต่บ้านโดยทำเป็นเสาหลักปักไว้กลางบ้าน

เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของการเกษตรและการนับถือผีฝ่ายที่ควบคุมดูแลความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่รับน้ำ

2. พิธีกรรม เป็นการปฏิบัติกรร่วมกันของกลุ่มเพื่อสืบทอดอุดมการณ์มีในระดับครอบครัว เครือญาติและหมู่บ้าน โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด
 3. อำนาจในการจัดการทรัพยากรร่วมกันบนพื้นฐานความคิดเรื่องของหน้าหมู่บ้าน สิทธิอำนาจตามประเพณีของชุมชน ก็คือว่าชุมชนมีสิทธิการใช้ ทางชุมชนจัดการดูแลรักษาของ หน้าหมู่บ้าน ถือว่าเป็นของส่วนรวม เช่น วัด ป่าช้า เหมืองฝาย
 4. ภูมิปัญญาหรือความรู้ของชุมชน ก็มีการสร้างสรรค์และถ่ายทอดกัน ภูมิปัญญาที่ถือเป็นของหน้าหมู่บ้าน เช่น ความรู้ในงานศิลป์ การผลิตต่าง ๆ ซึ่งอาจจำกัดอยู่ในหน่วยย่อย ๆ ลงไป เช่น ความรู้ในวงศ์ตระกูล ลูกศิษย์ และในระดับบ้าน ซึ่งเป็นความรู้ของแต่ละบ้าน มีการสร้างสรรค์และถ่ายทอดกันภายในบ้าน ถือว่าเป็นศักดิ์ศรีของบ้าน ซึ่งสะท้อนการรวมพลังของความเป็นชุมชน
 5. องค์การและเครือข่ายความสัมพันธ์ แสดงลักษณะการรวมหมู่บ้านกันได้ โดยผ่านบทบาทของผู้นำ เช่น ผู้นำพิธีกรรม ซึ่งจะสามารถระดมคนมาร่วมกันในระดับต่าง ๆ
- กล่าวโดยสรุปมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันย่อมมีความสัมพันธ์ทางสังคมมีการพึ่งพาอาศัยกัน ในความสัมพันธ์ดังกล่าวมนุษย์ได้กำหนดบรรทัดฐานทางสังคมขึ้นและได้แสดงบทบาทตามความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นปรากฏการณ์นั้น ๆ เพื่อความสงบสุข ร่วมกันภายในกลุ่มสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2537, หน้า 170-173) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อ พบว่าความเชื่อดังกล่าวได้เพราะมีการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อทางศาสนา อันได้แก่ พุทธ พราหมณ์ และผี ความเชื่อดังกล่าวได้ประสานกัน รวมเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตของคนในสังคม เพราะสามารถตอบสนองกับความต้องการทางกาย ใจของคนในสังคมได้ และมีการถ่ายทอดความเชื่อสอดคล้องกับเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้ความเชื่อดังกล่าวดำรงอยู่ได้

สมบอง พิสิฐวิพัฒน์ (2527) ได้ทำการศึกษาข้อมูลทางด้านศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี จากการศึกษาพบว่า ศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี มีบทบาท

สำคัญในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทั้งในด้านความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพและการรักษาพยาบาลมีลักษณะสืบทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบันโดยมีวัตถุประสงค์ของความเชื่อ เพื่อให้สิ่งเหล่านี้อำนวยความสะดวก ให้แก่ครอบครัวโดยเฉพาะกรณีเกี่ยวกับการเจ็บป่วย เห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งก็คือ พุทธ พราหมณ์ และผี ทำให้คนในหมู่บ้านมีความรู้สึกดี และมั่นใจต่อการหายเจ็บป่วย

ตุลวัตร พานิชเจริญ (2536) ได้ทำการศึกษากระบวนการกล่อมเกลாதงสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง พบว่า การกล่อมเกลาทงสังคมของชุมชนมาจากแบบแผนการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยเชื่อมโยงกับความเชื่อ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยมีระบบศีลธรรม จริยธรรมของกลุ่มเป็นสิ่งแวดล้อมพฤติกรรมของมนุษย์โดยวิธีการสอนโดยตรงและการใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือ รวมทั้งการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันก่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยกระบวนการนั้นได้ปรับเปลี่ยนตามสภาวะการณ์ของสังคม

เรณู อรรถาเมศร์ (2528) ได้ทำการศึกษาโลกทัศน์ชาวล้านนาไทยจากวรรณกรรมพบว่าผีมีบทบาทอย่างมากในการควบคุมสมาชิกในสังคม อันได้แก่ การไม่ละเมิดในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น เลื้อบ้าน เลื้อเมือง เลื้อไร่ เลื้อนา ฝัฝาย ใครล่วงละเมิดจะถูกปรับและ ยังสะท้อนให้เห็นว่าชาวล้านนามีความกตัญญูตงเวทิต่อบรรพบุรุษมากที่สุด และความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนา ภูผา แ่งกรรม และชาติภพก็ก่อให้เกิดการยอมรับสถานภาพของบุคคล

กรอบความคิดในการวิจัย

ความเชื่อ เป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นพื้นฐานรองรับการอยู่รวมกันของกลุ่มชน เพราะบุคคลที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มชนเดียวกัน จะผ่านสถาบันการเรียนรู้ทางสังคมมาคล้ายคลึงกัน ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ ได้กล่าวว่า "ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เพราะความเชื่อเป็นนามธรรมอย่างหนึ่งซึ่งเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับกลุ่มชนและระหว่างกลุ่มชนกับสภาพแวดล้อม" (อ้างใน ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, หน้า 561) ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าความเชื่อถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และกลไกที่สังคมใช้ถ่ายทอดแก่สมาชิก เช่น การขัดเกล

ทางสังคม ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกในสังคมได้รู้จักบรรทัดฐานพฤติกรรมของสังคมและสามารถแสดงพฤติกรรมตามที่สังคมปรารถนาได้

การศึกษาถึงความเชื่อของชุมชนที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน การควบคุมทางสังคม การถ่ายทอดความเชื่อ และความสัมพันธ์ทางสังคม ในการอธิบายความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมทางสังคม ใน 3 ด้าน คือ สุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพ และความสัมพันธ์ทางสังคม